ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2026 / № 2,1

Termiz – 2026

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 15.06.2026
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz
Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)
O'ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Zabita Mahammad qizi Teymurlu, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (Ozarbayjon)
Tarana Imomverdi qizi Xojieva, filologiya fanlari doktori, professor (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Normat Y o'ldoshev, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asqar Eshmo'minov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 15.06.2026
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать. Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998990 377 77 23, +99895 986 07 77

E-mail: philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт: https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (. PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Забита Магомед кызы Теймурлу, доктор философии по филологии, доцент (Азербайджан)
Тарана Имамверди гызы Хаджиева, доктор наук, профессор (Азербайджан)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 15.06.2026
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43, Termez city.
Phone: +998990 377 77 23, +99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV,
doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Zabita Magomed kyzy Teymurlu, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Azerbaijan)
Tarana Imamverdi gizi Khadzhieva, Doctor of Sciences, Professor (Azerbaijan)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

ULUQOV NOSIRJON MUHAMMADALIYEVICH,
SOLIXO'JAYEVA HAVASXON ZOKIRJANOVNA
O'zbek va turk bayramlarining leksik-semantik tasnifi hamda etnolingvistik, lingvokulturologik tahlili 7

МАХМАРАИМОВА ШОХИСТА ТУХТАШЕВНА
Биз нега сўкинамиз? (ёки ҳақоратнинг нейролингвистик табиати) 10

ALIMOVA ZARIFAXON VAXOBOVNA
Alisher Navoiyning "Saddi Iskandariy" dostonidagi fors-tojikcha gidronimlarning
semantik va funksional xususiyatlari 16

ASADOV TO'LQIN HAMROYEVICH,
MARDONOVA SARVINOZ ORIPOVNA
O'zbek tilshunosligida ravishga nisbat beriluvchi oraliq ma'no ifodali affikslar tadqiqi xususida 20

FAYZIYEVA XADICHA CHORIYEVNA
Surxondaryo o'zbek shevalarida bolalar o'yinlarining nomlari 24

BOTIROVA MAXLIYO
O'zbek tilida reklama matnlarining morfologik xususiyati 28

VAFOYEVA MUXAYYO YULDOSHEVNA
O'zbek lingvomadaniyatida «Intizorlik» frazeosemantik guruhi 33

RAXIMOVA UMIDA DJUMAYEVNA
Kasb ohangi nutqda qanday jaranglaydi? 37

SARBAROVA DILNOZA NOSIRJON QIZI,
BABAYEVA SURAYYO ERGASHOVNA,
JUMAYEVA ANORXOL CHAMAN QIZI
O'zbek tilshunosligida zamon kategoriyasining nazariy asoslari 39

TESHABOYEVA GULNOZA
O'zbek tilida "Qora" rangini ifodalovchi sifatlarda mazmuniy sinkretizm 42

SAMIYEVA SURAYYO ORIPOVNA
Evfememik vositalarning funksional uslubiy xususiyatlari 47

PO'LATXONOVA HILOLAXON SHUHRATXON QIZI
Neurolinguistic and linguocognitive features of speech manipulation in cyberspace 50

SOBIROVA FERUZA
Saylov targ'ibot diskursida pragmatik belgilar 54

QURBONOVA MUHARRAM JURABEKOVNA
Xurshid Davron she'riyatida murojaat gaplarning qo'llanilishi 58

ABDUG'ANIYEVA ZEBUNISO
Ilmiy diskursning institutsional-kommunikativ tabiati 61

BADALOVA MUAZZAM
Kibermuloqotda nutq aktlari va etik me'yorlar: ingliz va o'zbek tillari qiyosiy tahlili 65

ERGASHOVA YASMINA,
XOLNAZAROV UMID ERKINOVICH
Neologizmlar klassifikatsiyasi 67

МУНДАРИЖА

O‘ROZBOQOVA MAHLIYO IMOMNAZAR QIZI
Xalq og‘zaki ijodi namunalarida takrorlarning qo‘llanilishi 71

MURODQULOVA IRODA SHAROFIDDINOVNA
Dostonlarda ornitonimlarning majoziy ma’no ifodasi 74

NURMATOVA SABRINA JAXONGIR QIZI
«Devonu lug‘otit turk» va «Qutadg‘u bilig» asarlarida qora rangning qo‘llanilishi 78

OCHILOVA MUXLISA ABDURAXMON QIZI
Badiiy diskursda kinoya nutqiy aktining pragmatik xususiyatlari 81

РАХМАТУЛЛАЕВА БАРНО ЗАФАР КИЗИ
Экзотическая лексика как маркер культурной идентичности персонажей
(на материале романа Г. Яхиной «Зулейха открывает глаза») 85

RUSTAMOVA NIGORA RUSTAM QIZI
O‘zbek tilida duolar va olqishlarning lingvomadaniy talqini 89

ABDINAZAROVA GULISTON MUZAFFAR QIZI,
KHUJANOVA OZODA TOJIYEVNA
Conceptualization of love in uzbek and russian literary discourse:
a comparative cognitive-semantic and axiological analysis 93

O‘RMONOVA DURDONAXON TAVAKKALJON QIZI
Ingliz va o‘zbek tillarida “Tinchlik” konseptining o‘xshash va farqli jihatlari 97

ADABIYOTSHUNOSLIK

MUHIDDINOVA BADIA MUSLIHIDDINOVNA,
AXMEDOVA BAXTIGUL XAITMUROT QIZI
Qardosh xalqlar dostonlarida farzandsizlik motivi 101

RAXIMOVA NODIRA
Pastish, parodiya, travestiya, nazira va tatabbu’da intertekstual birliklarning
ifodalanish mexanizmlari va tipologik farqlari 104

MAMIROVA MAMLAKATXON ILHOMJON QIZI
Nasriy asarda ramziylik 111

КУЗИМУРОДОВА ЛОБАР МУРОТОВНА
Образ маленького человека в повести л.улицкой «Сонечка» 115

XOTIRA

Yuraklarda yashayotgan inson
Marhum tilshunos olim Ro‘ziqul Normurodovning
65-yillik porloq xotirasiga bag‘ishlanadi 119

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2026; 4
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

O'ZBEK TILIDA DUOLAR VA OLQISHLARNING LINGVOMADANIY TALQINI

Rustamova Nigora Rustam qizi,
Samarqand davlat universiteti magistranti

Bugungi kunda tilshunoslikka antroposentrik paradigma asosida yondashish tufayli lingvokulturologiya, pragmalingvistika, psixolingvistika, kognitiv tilshunoslik kabi bir qancha yo'nalishlar tadqiqiga alohida e'tibor qaratilmoqda va shaxs omili masalasi tadqiqot obyektining markazini tashkil qilmoqda. Ushbu sohalardan biri bo'lgan lingvokulturologiya til va madaniyatning o'zaro aloqasidan kelib chiqib, XX asrning oxirlarida alohida fan sifatida shakllana boshladi. Til – madaniyatning ko'zgusi bo'lib, unda nafaqat insonni o'rab olgan real borliq, uning real yashash sharoitlari, balki xalqning ijtimoiy o'zini o'zi anglashi, uning mentaliteti, milliy xarakteri, hayot tarzi, an'analari, urf-odatlari, axloqi, qadriyatlar yig'indisi va dunyoqarashi ham aks etadi[1]. Xalqning milliy xarakteri, mentaliteti, hayot tarzi, dunyoqarashi yaqqol aks etib turuvchi biriklardan biri duolar va olqishlardir.

O'zbek xalq og'zaki ijodida olqishlar haqida dastlab B.Sarimsoqov so'zning jodu qudratiga asoslangan o'zbek marosim folklori haqida fikr yuritganda ularni uch guruhga bo'lib, shundan uchinchi guruh «Keng ommaviy ijro etiluvchi janrlar»ga olqishlar va qarg'ishlarni kiritadi[2]. Q.Imomov, T.Mirzayev, B.Sarimsoqov, O.Safarovlarning «O'zbek xalq og'zaki poetik ijodi» kitobida «olqish» so'zining kelib chiqishi quyidagicha izohlanadi: «...sharaflamoq, yuksaklikka ko'tarmoq, maqtamoq ma'nolarini anglatuvchi qadimgi turkiy «al» fe'li o'zagiga -qi buyruq mayli hamda -(a)sh harakat nomi qo'shimchalarining qo'shilishidan yasalgan»[3]. Oxunjon Safarov o'zining «O'zbek xalq og'zaki ijodi» kitobida olqishlar kishilarga yaxshilik, ezgu niyat, xotirjamlik, qut-baraka, sog'liq tilash maqsadida aytilishini va shuning uchun janr nomi turkiy tillarda «maqtash», «sarflash», «yaxshi istaklar bildirish» kabi ma'nolarni anglatuvchi qadimgi turkcha «ol» fe'li o'zagiga -»qo'« buyruq mayli hamda -»a(sh)» harakat nomi yasovchi qo'shimchalarning qo'shilishidan hosil bo'lganligini ta'kidlaydi[4].

Duo arabcha so'zdan olingan bo'lib, iltijo, chaqiriq, da'vat degan ma'noni bildiradi. Duo so'zining semantik ma'nosiga kelsak, 1. Xudoga yolvorib, unga iltijo qilib, o'zi yoki boshqalar uchun yaxshi, ezgu tilak tilash; 2. Fotihada o'qiladigan Qur'ondagi sura; 3. Kishining sog'lig'i, o'limi, baxtsizligiga sababchi deb hisoblanuvchi turli yovuz kuchlar, ins-jinslarni qaytarish, kimsani kimsaga isitish va sh.k. uchun azayimxonlar, duoxonlar tomonidan o'qiladigan yoki tumor va sh.k. ga yozib beriladigan matn, xat, [5] yoki Xudoga iltijo qilib, o'zi yoki boshqalar uchun uzoq umr, baxt, najot tilash va yomonlikni qaytarishni so'rash, bunda duo qiluvchi ma'lum bir xatti-harakatni ado etadi(masalan, musulmonlarda ikki qo'lini yuziga tortib fotiha qiladi)[6] kabi ma'nolarga ega. Olqishlar esa: 1.Yaxshilik tilab aytilgan, aytiladigan so'zlar, maqtov, duo. 2. Mamnunlik, tahsin bildiruvchi qarsaklar [7] ma'nosini bildiradi.

O'zbek tilida duolar va olqishlarning turli jihatlari tadqiq qilingan bo'lib, ular quyidagilar: Bazarova M.M. «O'zbek tilidagi ijobiy istak mazmunini ifodalovchi nutqiy birliklarning lisoniy xususiyatlari (duolar va nutqiy etiketlar asosida)», Mirzayeva S.R. «O'zbek xalq afsun-duolarining janr xususiyatlari va badiiyati», Niyazova M.X. «Ingliz va o'zbek adabiyotida olqishlarning badiiy-estetik vazifalari tipologiyasi», Qo'chqorov N.N. «O'zbek xalq olqishlarining janr xususiyatlari va badiiyati». Ko'rib turganimizdek, duolar va olqishlar asosan adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan o'rganilgan bo'lib, ularni lingvomadaniy jihatdan talqin qilish o'zbek tilshunosligida dolzarb masalalardan biridir. Duolar va olqishlar o'zbek xalqi nutqida eng ko'p qo'llaniluvchi birliklardan bo'lib, ularni dasturxon boshiga o'tirganda, taom tanavvul

[1] Usmonova Sh. Lingvomadaniyatshunoslik. – Toshkent: Bookmany print, 2022. – B, 6
[2] Sarimsoqov B. O'zbek marosim folklori. – Toshkent: Fan, 1986. – B, 144
[3] Imomov Q., Mirzayev T., Sarimsoqov B., Safarov O. O'zbek xalq og'zaki poetik ijodi. – Toshkent: O'qituvchi, 1990. – B, 109
[4] Safarov O. O'zbek xalq og'zaki ijodi. – Toshkent: Musiqa, 2010. – B, 156
[5] O'zbek tilining izohli lug'ati. – Toshkent: O'zME. – B, 665
[6] O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. – Toshkent: O'zME, 2005. – 492 b.
[7] O'zbek tilining izohli lug'ati. – Toshkent: O'zME. – B, 120

qilib bo'lingach, xayrli ish boshlashdan oldin, to'ylarda, marosimlarda, uzoq safarga ketishdan oldin asosan kattalar nutqidan eshitamiz.

O'zbek milliy mentalitetini duo va olqishlarsiz tasavvur etish qiyin. O'zbek madaniyatining har jabhasida duo insonga yo'ldosh, najot yo'li, Xudoga ishonish timsoli sifatida namoyon bo'ladi. Bularning yaqqol timsoli sifatida o'zbek to'y marosimlarini olaylik, sovchi kutishdan tortib to beshik to'yiga qadar barchasida ikki yoshga baxt tilash, ezgu niyatlar bildirib duo qilish o'zbek duo madaniyatining naqadar yuksakligidan dalolat beradi. Sovchi kutish jarayoni qiz tarafning roziligi bilan yakunlansa, ikki yoshning baxt-saodatini tilab duo qilishadi: *Ikki yoshning muhabbatlik, uvalik-juvalik bo'lishlarig'a duo qiling'ach sovchilarg'a zarrin to'nlar kiydirildi. Hasanali qutidorga o'zining minnatdorchiligini aytib tugata olmas, so'z oralarida uni duolar bilan g'arq etmakda edi.* (Qodiriy A. O'tkan kunlar. – B. 25).

Unashtirish, non sindirish kabi marosimlarda ham duo asosiy o'rin tutadi: *Qani, ilohi omin, ikki yosh qo'sha qarisin, Ollohu akbar! Yangasi qiz onasi o'rnida fotiha o'qidi. Non sindirildi.* (Murod T. Oydinda yurgan odamlar. –B. 10).

O'zbek madaniyatida kelinni ota uyidan kuzatish marosimi ham alohida ahamiyatga molik. Bunda kelinning otasi yoki yoshi ulug' otaxonlar duo berib kelinni kuzatadilar: *Masalan, Mirzakarimboy hayajonli, titroq tovush bilan qiziga fotiha berib, soqolini siladi. Nurini ayollar o'rtaga olib, boshlariga katta qimmatbaho palak tutdilar.* (Oybek. Qutlug' qon.–B. 108);

Kelin to'ng'ich jiyan mingashdi. O'zga bolalar yig'lab qoldi. Og'ayni-jamoa hovli yuziga chiqdi. Yoppasiga oq fotiha berdi. Kelin o'ng taraf hamsoyasi ot yetakladi. (Murod T. Oydinda yurgan odamlar. – B. 27).

Nikoh o'qilish jarayonida va boshqa to'y marosimlarida yosh-u qari birday ezgu niyatlar bilan duoga qo'l ochadi: *Domla alhamdulilloh, alhamdulilloh... bilan nikoh-ni tugatib majlis tomonidan kelin bilan kuyavning haqlarig'a duo boshlanadir, hamma duog'a qo'l ko'tarib, hatto tomdag'i tomoshachi xotinlarg'acha «omin»ga ko'maklashadirlar va shundan keyin nikoh majlisi yopiladir. Yigitlar kuyavni mehmonxonag'a olib kiradirlar, ziyofat boshlanadir.*(Qodiriy A. O'tkan kunlar. – B. 32);

Bizning Marg'ilonda ham shunday kelinimiz bor ekan-ku, biz bilmay yurg'an ekanmiz-da, – deb tevaragiga qarab kulindi va qo'lini duog'a ochdi. – Bizni shunchalik siylab kelibsizlar, bu yaxshiliqlaringiz bizdan qaytmasa, xudodan qaytsin. Olloh taolo yoshlarg'a tinch va barakatlik umr bersin. Ilohim, taqabbul duo... Hamma duog'a yuz siypashdilar. (Qodiriy A. O'tkan kunlar. – B. 180).

Shuningdek, farzand tug'ilganda, unga atab o'tkaziladigan udumlarda farzandning baxt-u istiqboli uchun duolar qilinadi: *Hoji kulimsirab qo'lidag'i uch-to'rtta oq tanga bilan bitta tillani Oybodoqqa uzatdi – «Tangalarni o'zing ol, tillani doyachaga ber!» dedi. Hasanali so'yinchisini topshirg'andan so'ng duog'a qo'l ochdi: «Olloh taolo umri bilan bergan bo'lsin». Shundan keyin xotirjam bo'lg'an holda xuftanga ketdilar.* (Qodiriy A. O'tkan kunlar. – B.214);

Lazakat xola oyoq-qo'llarini pitirlatib yig'layotgan ukamni chaqqonlik bilan beshikka bog'ladi-da, duo qildi. – Iloyo umring uzoq bo'lsin. Baxtli bo'lgin! Insofli- tovfiqli bo'l. Mehnatkash bo'l. (Hoshimov O'. Ikki eshik orasi. – B. 195).

O'zbek milliy madaniyatida uzoq safarga yo'l olishdan avval albatta duoga qo'l ochib safarning bexatar bo'lishini tilab duolar qilinadi. Bu odatga azaldan safar boshlanishining asosiy qismlaridan biri sifatida qarab kelinadi va ushbu duolar insonlarga safar oldi xotirjamlikni yana ham oshirishga yordam beradi. Quyidagi misollardan buni aniqroq guvohi bo'lamiz: *Mehri xola xol-xol dog' bosgan qo'lini siltab imo qildi. – Qani, omin! - dedi duoga qo'l ochib. –Bolamni sizga, sizni Xudoga topshirdim. Oyborib, omon kelinglar. Safarlaring bexatar bo'lsin, do'stga zor, dushmanga xor qilmasin. Iloyo tuproq olsanglar oltin bo'lsin. Iloyo..* (Hoshimov O'. Dunyoning ishlari. – B. 237);

Qutidor ham ko'chadan yo'lakka kirib qizining manglayidan o'pdi: – Ko'rishkuncha, qizim. – Xayr, otajon. Yo'lakka Yusufbek hoji yuzlanib umumiy duog'a qo'l ko'tarildi. Duodan so'ng Otabek to'riq yo'rg'ani chiqarib qutidorg'a tutdi ... Otabek ham aravaga, Oftob oyim yonig'a chiqib o'lturgach, umumiy «Ollohu akbar!» dan so'ng Hasanali otni yo'lg'a soldi. (Qodiriy A. O'tkan kunlar. – B. 205);

Ikki yarim yil avval mehribon ona uni shaharga uzatadi. Ko'z yoshlarini quyib, qo'l ochib duo qilgandan so'ng, eshikka qadar uzatib qolmaydi, boshiga yaktak yopinib sokin qishloq ko'chasida uning orqasidan yuradi, go'yo uning qalbi o'g'il bilan birga ketishga intiladi, katta yo'lgacha kuzatadi, muhabbat bilan, ko'z yoshlari bilan... (Oybek. Qutlug' qon. – B. 200).

Bundan tashqari, kishining vafoti bilan bog'liq o'rinlarda duolarning alohida o'ringa ega ekanligi madaniyatimizning tilda yaqqol aks etib turishidan dalolat beradi. O'zbek madaniyatida kimsaning vafotini eshitgan inson, hatto uni tanimasa ham, shu zahotiyoq qo'lini duoga ochib tilovat qiladi yoki «Oxirati obod bo'lsin», «Joylari jannatdan bo'lsin», «Olloh rahmatiga olgan bo'lsin» deya yuzini siypalaydi. Kishi vafot etganda o'tkaziladigan marosimlar ham marhumga bag'ishlangan duolarsiz o'tmaydi: *Yo'lchi yoshlikda onasidan o'rgangan qisqa bir surani o'z bilganicha qiroat bilan o'qidi. Hamma qo'l ochib marhumaning ruhiga bag'ishladi.* (Oybek. Qutlug' qon. – B. 55);

– Dadam o'lgan, ikki yildan oshdi, chamasi. Mirzakarimboy qo'llari bilan soqolini yengilgina siypab, marhumga fotiha o'qigan bo'ldi. (Oybek. Qutlug' qon. – B. 7);

Bismillohu rahmonir rahim, –deb ovozimni Ahmadqul bobomnikiga o'xshatib chiqardim, – alhamdu lillohi rabbil olamin ar rahmonir rahim, moliki yovmidin, iyoka na'budu va iyoka nasta'in, ixdinas sirotal mustaqima sirotal lazina an amta alayhim g'aril mag'zubi alayhiy va lazzolin omin... bismillohir rahmonir rahim, qulhu oblohu ahad, oblohu somad, lam yalid valam yuvlad, valam yakunlahu kufuhan ahad... Buni bir marta o'qisayam bo'ladi, enajonim shunday degan. Subiho nika rabbika rabbil izzati ammo yasifun va salomin alar mursalima valhamdullilohu rabbil olamina, oblohu akbar... o'qigan duomning savobini o'tgan hamma bobolarimga, hamma enalarimga, otishmada o'lgan tog'alarimga, rahmatli otamga bag'ishladim. Iloyo otamning go'ri yop-yorug' bo'lsin, tezroq tirilib, uyimizga kelsin, iloyo buvim endi hecham ketib qolmasin, iloyo hammamiz birga yashaylik, oblohu akbar... (To'xtaboyev X. Jannati odamlar. – B. 101).

Duolar kishilarga ezguliklar tilash bilan bir qatorda yomon niyatdagi kimsalar uchun kishilarning baxtsizligiga ham sababchi bo'lib qolishi mumkin. Bunda insonlar birovga o'lim tilab, baxtsizlik tilab yoki kimsani kimsaga isitish, sovutish maqsadida yovuz niyatda duolarni ishlatadilar: *Nikoh kuni Otabekning kiyimlarini juhud domladan o'qutishlar, marg'ilonliqdan sovitib toshkandlikka isitishlar – barchasi ham hozir o'z ajzlarini unga iqror qilar edilar. Keyingi «besh-bosh» domlaning bergan tutatqi, ezib ichki, duo va tumorlari ham negadir ta'sir asarini sezdirmadilar...* (Qodiriy A. O'tkan kunlar. – B. 89);

Oy to'lmasdan Marg'ilon qatnab turg'uchi o'g'lini endi uch oylab qo'zg'almay qolishi uchun O'zbek oyim eskicha yana quvonib ketdi. «Keyingi qildirg'an issig'-sovug'im kor qildi shekillik, birato'lasig'a Marg'ilonni tiliga olmayoq qo'ydi. Endi xotinig'a isib, mehmonxo-nada yotishni ham barham bersa... har nuchukda duodan qolmayliq», deb *Zaynabni domlanikiga qistar edi.* (Qodiriy A. O'tkan kunlar. – B. 162).

Xalqimiz e'tiqodiga ko'ra, duo inson hayotiga baraka va omad olib keladi, shu sababli duo olish savob hisoblanadi. Bunda ota-ona duosini olish, kattalarning duosini olish, bolalarning duosini olish, beva-bechoralar duosini olish – barchasi o'ziga xos lingvomadaniy ahamiyatga ega. Shuning uchun xalqimizda yosh-u qarining birday o'zgalar duosini olishga harakati doimo ko'rinib turadi: *Beva-bechoralar qo'liga uch so'm-uch so'mdan hayitlik berdi. Otamiz beva-bechoralar duosini oldi. Bekatlarda o'tirmish xokisor bandalami qutladi, uch so'm- uch so'mdan hayitlik berdi. Otamiz xokisorlar duosini oldi. Hovuz bo'yida g'uj bo'lib turmish bolalami ko'rdi. Bolalar nisholda tevaragida uymalandi. Bildi, bolalaming tangasi yo'q, bo'lsa, nisholda olib yeyar edi. Otamiz bolalarga bitta-bittadan nisholda olib berdi. Bolalar nisholda yalay-yalay tarqaldi, otamizga qaray-qaray tarqaldi. Otamiz bolalar duosini oldi»* (Murod T. Oydinda yurgan odamlar. – B. 139);

Murodxonga shuni aytib, jon o'rtoq, bedanalarni qo'yib yuboraylik, onalarining oldiga borishsin, bizni duo qilishadi, keyin ikkovimiz ham jannati bo'lamiz, o'sha yerda qo'rg'oshin quyilgan oshiqlar ham ko'p bo'larkan, birga o'ynab yuramiz degandim, darrov rozi bo'lib, uylaridan katta qaychi olib chiqdi.» (Jannati odamlar); «Yo'q, bo'talog'im, hammasini ekib ketganim yaxshi. Katta bo'lsa, meva qiladi, mevasini odamlar yeb sen bilan meni duo qilishadi. – Duo qilishsa nima bo'ladi? – Savob bo'ladi-da, buncha ezmalik qilding. (To'xtaboyev X. Jannati odamlar. – B. 155).

Lingvomadaniy jihatdan olqishlar xalqning dunyoqarashi, urf-odati, qadriyatlarini o'zida aks ettiradi. Xalq og'zaki ijodida olqishlar ikkiga bo'lib o'rganiladi: 1. Kundalik maishiy olqishlar. 2. An'anaviy marosimlar tarkibida ijro etiluvchi olqishlar. Kundalik maishiy olqishlar o'z ichida yana bir-necha turlarga bo'linadi: 1. Uchrashuv olqishlari. 2. Dasturxon olqishlari. 3. Biror ish yoki tadbir boshlanishida aytiluvchi olqishlar. Uchrashuv olqishlari insonlar bir-biri bilan ko'rishganda aytiladigan ezgu tilaklardan iborat bo'lib, bu olqishlar o'zbek xalqining mehmondo'stlik, hurmat va samimiy munosabat kabi qadriyatlarni ifodalaydi: *Nurining qaynanasi goh-goh kelib, Gulnorga boqishar va uni maqtar edi. -Qop-qop oltin-kumush to'kib olsa, arziydigan qizsan. Ilohim baxtli bo'l! Onangga, otangga rahmat, senga ish o'rgayishipti...* (Oybek. Qutlug' qon. – B. 177);

Niyat qilgandim, – dedi oyim otin xolaga qarab. – Shuni niyat qilib qo'yuvdim. – Shunday dedi-yu sekin egilib, kelinning peshonasidan o'pdi. –Iloyo qo'sha qaringlar! (Hoshimov O'. Dunyoning ishlari. – B. 172);

Oyimning rangi quv o'chib ketdi. – Jon ukam, – dedi yalinib. – Iloyo martabangiz bundan ham ulug' bo'lsin. (Hoshimov O'. Dunyoning ishlari. – B. 222).

Dasturxon atrofida aytiladigan olqishlar o'zbek milliy madaniyatida non-tuzga hurmat, baraka, shukronalik tushunchalarini ifodalaydi va odatda dasturxon boshiga yig'ilganda va ovqat tugagach kattalar tomonidan aytiladi: *Oxirida Ermon buva dasturxonga fotiha o'qiydi. - Yaratgan ne'matingga shukr! - deydi ingichka ovozda. - Ilohi omi-in! Yurtimiz tinch bolsin, u dunyo-yu bu dunyo qirg'inbarot bo'lmasin, Ollohu akbar* (Hoshimov O'. Dunyoning ishlari. – B. 69).

Biror ish yoki tadbir boshlanishida aytiluvchi olqishlar yaxshi niyat, omad tilash, kelajakdan umid qilish ifodasidir: *Yo'g'-e, chollar bor-ku. Qani, Mirza bova! – Qani, ilohi omin, yurtimiz hamisha tinch, obod bo'lsin, polvonlarimizning beliga quvvat bersin, sochilgan rizq-ro'zimizni terib yeb, yanagi davralargacha o'ynab-kulib yuraylik, ollohu akbar!* (Murod T. Yulduzlar mangu yonadi. – B. 55). Olqishlar insonga faqat yaxshilik tilashdan iborat ulug'vor, insonparvarlikka targ'ib va tashviq etuvchi janrdir[1]. Shuningdek, kundalik maishiy olqishlardan tashqari aytim-olqishlar bo'lib, ular asosan she'riy shaklda bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, o'zbek tilida qo'llaniladigan duo va olqishlar xalqning ko'p asrlik tajribasi, milliy an'analari va ma'naviy qadriyatlarini o'zida mujassam etgan muhim nutqiy birliklar hisoblanadi. Yuqoridagi misollardan kelib chiqib duolar va olqishlarning xalq turmushida naqadar keng qo'lanilishini va o'zida milliy madaniyatimizni namoyon qilayotganligini ko'rishimiz mumkin. Lingvomadaniy nuqtayi nazardan qaralganda, bu birliklar til va madaniyatning o'zaro chambarchas bog'liqligini yaqqol namoyon etadi. Ular turli marosimlar, kundalik muloqot va ijtimoiy vaziyatlarda qo'llanilib, insonlar o'rtasidagi samimiy munosabatlarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shuningdek, duo va olqishlar xalqning diniy e'tiqodlari, urf-odatlari hamda milliy mentaliteti bilan uzviy bog'liq bo'lib, ular milliy madaniyatning muhim ko'rinishlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Lingvomadaniy tadqiqotlar natijasi shuni ko'rsatadiki, duo va olqishlar nafaqat til birliklari, balki xalqning tarixiy xotirasi, dunyoqarashi va ma'naviy merosini aks ettiruvchi madaniy fenomen sifatida ham alohida ahamiyatga molik.

Rezyume. Mazkur maqolada o'zbek tilida keng qo'llaniladigan duo va olqishlarning lingvomadaniy xususiyatlari tahlil qilinadi. Maqolada duo va olqishlarning xalq hayotidagi kommunikativ vazifasi, insonlar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlashdagi o'rni va til birliklari sifatidagi semantik, pragmatik hamda madaniy jihatlari o'rganiladi. Lingvomadaniy yondashuv asosida bu birliklarning milliy-madaniyat, urf-odat va an'analar bilan uzviy bog'liqligi ochib beriladi. Shuningdek, ularning uchrashuv, dasturxon, marosim va turli ijtimoiy vaziyatlarda qo'llanishi misollar asosida izohlanadi.

Resume. This article analyzes the linguocultural characteristics of the widely used dua and alqish in the Uzbek language. The article studies the communicative function of dua and alqish in folk life, their role in strengthening social relations between people, and their semantic, pragmatic, and cultural aspects as language units. Based on the linguocultural approach, the inextricable connection of these units with national culture, customs, and traditions is revealed. Also, their use in meetings, dinners, ceremonies, and various social situations is explained based on examples.

Резюме. В данной статье анализируются лингвокультурные характеристики широко используемых дуа и алкиша в узбекском языке. Изучается коммуникативная функция дуа и алкиша в народной жизни, их роль в укреплении социальных связей между людьми, а также их семантические, прагматические и культурные аспекты как языковых единиц. На основе лингвокультурного подхода раскрывается неразрывная связь этих единиц с национальной культурой, обычаями и традициями. Также на примерах объясняется их использование на собраниях, обедах, церемониях и в различных социальных ситуациях.

Kalit so'zlar: lingvokulturologiya, olqish, duo, miliy mentalitet, marosim.
Keywords: linguoculturology, alqish, dua, national mentality, ceremony.
Ключевые слова: лингвокультурология, алкиш, дуа, национальная ментальность, церемония.

[1] Qo'chqorov N. O'zbek xalq olqishlarining janr xususiyatlari va badiiyati. Nomzodlik dissertatsiyasi, 1994. –B, 11